

W dniach 14-15 lutego 2019 roku odbyły się [II Siedleckie Spotkania Archiwoznawcze](#), zorganizowane w ramach obchodów 100-lecia archiwów państwowych przez Archiwum Państwowe w Siedlcach, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Oddział IPN w Lublinie i Bibliotekę Pedagogiczną w Siedlcach. Patronatem objął ją Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Program konferencji był bardzo bogaty – w ciągu dwóch dni wygłoszono 26 referatów, których tematyka dotyczyła działalności różnych archiwów, ich zasobu oraz pracowników i użytkowników. Mówiono zarówno o przeszłości, jak i o dniu dzisiejszym, przedstawiając także kilka prognoz i postulatów na przyszłość. Siedleckie Spotkania zapoczątkowały referaty poruszające zagadnienia istotne dla współczesnej archiwistyki, sygnalizujące zmiany i nowe trendy w funkcjonowaniu archiwów. Dr Agnieszka Rosa przypomniała zakres i kierunki badań potrzeb użytkowników w archiwach, idących w ślad za bibliotekami. Zwróciła uwagę na dotychczasowy niewielki ich zasięg i rezultaty. Zabierając głos w dyskusji podkreśliła, że wyniki takich badań mogą mieć wpływ na trzy zagadnienia: organizację udostępniania, kierunki i zakres opracowania oraz politykę gromadzenia zasobu.

Dr hab. Dariusz Magier, w oparciu o przeprowadzoną w 2018 roku ankietyzację, w której wzięło udział 13,5% pracowników archiwów państwowych, przedstawił zarys portretu zbiorowego tej grupy zawodowej, a raczej tej części, która wypełniła ankietę. Duże doświadczenie zawodowe, wykształcenie kierunkowe i wielostronne umiejętności ankietowanych w zetknięciu z rzeczywistością sprawiają, że archiwiści czują się często niedowartościowani. W środowisku zarysowuje się kryzys tożsamości i frustracja wynikająca z warunków, w jakich obecnie archiwiści pracują, coraz bardziej różniących się od wyobrażeń o istocie profesji, które zdecydowały o wyborze drogi zawodowej. Jakby wyjaśniając powody tego stanu rzeczy, jeszcze dalej poszedł dr Hadrian Ciechanowski. Przedstawił on radykalną wizję zmian w środowisku archiwalnym, zwracając uwagę na transformację metod i mechanizmów pracy w archiwach państwowych oraz w dostępie do materiałów archiwalnych. Wskazał stopniowo wprowadzane narzędzia unifikacyjne: zasady archiwalne, standardy międzynarodowe, wskazówki metodyczne, systemy informatyczne, priorytety o rozliczanych ilościowo efektach. Zmiany zachodzące w archiwach wpisał w model przerysowanej racjonalizacji, która stała się podstawą teorii makdonaldyzacji. Za aktualne czynniki biurokratyzacji pracy w archiwach uznał:

Wpisany przez A. Laszuk, , A. Dziatczyk, U. Kacperczyk
sobota, 23 lutego 2019 00:00 - Poprawiony sobota, 23 lutego 2019 09:02

sformalizowane procedury, kwantyfikację oraz kontrolę czy wręcz sterowanie pracą archiwistów przy użyciu systemów informatycznych.

Korzystanie z zasobu archiwalnego przedstawiono w kilku wystąpieniach, prezentując je z różnych punktów widzenia. Bartosz Górecki omówił szkolenia przeprowadzone w czerwcu 2018 r. w Archiwum Państwowym w Łodzi dla pracowników Urzędu Miasta Łodzi. Szkolenie dotyczyło kształcenia umiejętności korzystania z archiwaliów, tak w pracowni archiwum jak on-line na portalach archiwalnych, oraz precyzyjnego formułowania pism do archiwów (kwerend) odnośnie do postępowań prowadzonych w urzędzie, głównie w ramach spraw własnościowych i osobowych. Warto zwrócić uwagę, że szkolenie to poprzedziła ankieta przeprowadzona wśród pracowników urzędu miasta, która wykazała braki umiejętności i wiedzy w tym zakresie. W związku z tym szkolenie dało już pierwsze rezultaty – jakość pism z urzędu miast kierowanych do archiwum uległa poprawie. Dzięki temu czas wykonania kwerendy zajmuje mniej czasu i daje lepsze efekty. Jest to ważne ze względu na to, że archiwum wykonuje rocznie ok. 4 500 kwerend, z czego 60% na rzecz administracji publicznej, przede wszystkim Urzędu Miasta Łodzi. Monika Cołbecka przedstawiła potrzebę szybkiego i efektywnego dostępu społeczeństwa informatycznego do informacji zawartej w archiwach. Omówiła akty prawne dotyczące tego zagadnienia – rozpoczynając od dekretu o archiwach z 1919 r., a kończąc na zarządzeniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 2017 r. w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych. Maciej Obrębski, adwokat kancelarii prawnej z Poznania, która prowadzi sprawy rewindykacyjne zbiorów muzealnych, bibliotecznych i archiwalnych, przejętych przez państwo na podstawie dekretu PKWN o reformie rolnej z 6 września 1944 r., przedstawił stan prawny i procedury stosowane w tych sprawach. Podkreślił odczuwalny brak ustawy reperywizacyjnej, która zakończyłaby większość długotrwałych i kosztownych procesów. Zaprezentował kilka znanych przypadków, jak np. dwudziestoletni już spór rodziny Branickich o archiwalia wilanowskie przechowywane w AGAD czy Sanguszków o zbiory muzealne tarnowskie. Referat z prezentacją przygotowany przez Monikę Cołbecką i dr. Mateusza Zmudzińskiego wygłosiła M. Cołbecka. Mówiła o celowości rozpoznania potrzeb użytkowników tradycyjnych archiwów, poszukujących osobiście informacji w archiwach. Jako wzór do naśladowania podała biblioteki, które otwały się na potrzeby czytelników zapewniając im duży komfort i wygodę. Uzasadniała, że cel ten można osiągnąć poprzez cykliczne ankiety wypełniane przez użytkowników. Następnie omówiła szczegółowo ankietę przygotowaną dla użytkowników Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, wypełnianą przez nich od 2016 r. oraz jej rezultaty, w tym wzrost zadowolenia użytkowników.

Sylwetki zasłużonych archiwistów przedstawione zostały w dwóch referatach. Biografie i dokonania dwóch kierowników Oddziału w Bydgoszczy Archiwum Państwowego w Poznaniu zaprezentowali dr hab. Robert Degen i dr hab. Krzysztof Syta (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Porównali drogi życiowe i dokonania Mieczysława Białynia-Rzepeckiego (1924-1927) i Tadeusza Esmana (1927-1939, przez cały czas jako „kierownik prowizoryczny”), zwracając uwagę na warunki, w jakich oni działali. Wystąpienie zakończyli konstatacją, że badania dotyczące archiwistów wpisują się w powiększanie dorobku archiwoznawstwa i służą tworzeniu obrazu środowiska, zmieniającego się w czasie. W tym nurcie badań znalazł się też dr Andrzej Wróbel, omawiając dorobek Włodzimierza Rudzia, twórcy i długoletniego kierownika (1950-1991) Oddziału w Tomaszowie Mazowieckim Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Przypomniał jego drogę życiową oraz starania o ratowanie i pozyskanie zasobu archiwalnego, dzięki któremu m. in. Akta miasta Tomaszowa stanowią jeden z

Wpisany przez A. Laszuk, , A. Dziatczyk, U. Kacperczyk
sobota, 23 lutego 2019 00:00 - Poprawiony sobota, 23 lutego 2019 09:02

najznacznějších zespołów akt miejskich. Podkreślił niezwykłą jego pracowitość, która pozwoliła nie tylko na organizację i obronę (kiedy oddział na pewien czas stał się ekspozyturą) nowej placówki archiwalnej, ale i na olbrzymi dorobek liczący prawie 150 publikacji. Dr Bartosz Drzewiecki (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), analizując korespondencję pozostałą w spuściznach Włodzimierza Budki i Adama Kamińskiego, wskazał zagadnienia zawodowe poruszane w ich kontaktach z wieloma znamienitymi członkami środowiska archiwalnego. Za najczęściej pojawiające się tematy uznał: gromadzenie i opracowanie spuścizn, opracowanie konkretnych rodzajów archiwaliów, trudności lokalowe archiwów oraz zasady przechowywania i udostępniania zasobu, w tym propozycje regulowania niektórych kwestii. Nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym nie zaprzętał autorów listów, ale liczne uwagi pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, zdaniem B. Drzewieckiego, „zasługują na osobne wystąpienie”.

Aktywności archiwum w Bydgoszczy, na polu współpracy z twórcami dokumentacji w okresie międzywojennym, przyjrzał się Piotr Falkowski. Do dyspozycji miał zachowane 3 j. a. w zespole archiwalnym Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Bydgoszczy, wystąpienie rozpoczął więc przypomnieniem zasad kancelaryjnych obowiązujących w okresie międzywojennym. Na tym tle pokazał konkretne działania archiwum – ocena wykazów akt, które miały być przeznaczone do zniszczenia, zalecenia przekwalifikowania niektórych z nich oraz próby regulacji zasad przechowywania akt u twórców i częstotliwości ich przekazywania do archiwum. Za interesujące ówczesne posunięcie należy uznać np. wskazanie jednego posterunku policji (w Tczewie), którego akta miały być w całości zachowane.

O archiwach i ich historii mówiono także w innych wystąpieniach. „Kształtowanie się tradycji archiwalnych w Siedlcach do 1950 r.” przedstawiła Dorota Cabaj (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Archiwum Państwowe w Siedlcach). Treść wystąpienia zawierała historię miejscowości Siedlce oraz związanych z nią rodów szlacheckich, ściśle powiązanych z historią miejscowych tradycji archiwalnych. Zbiór prywatnych dokumentów rodziny Ogińskich, a szczególnie opis inwentarza osady Siedlce, który powstał za czasów księżnej Aleksandry Ogińskiej, stanowią ważne źródło dziejów miejscowości. Referat prezentował ponadto trzy z czterech dokumentów rodziny Czartoryskich przechowywanych obecnie w zasobie Archiwum Państwowego w Siedlcach. Z drugiego końca Polski przybyła Anna Dziatczyk (Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim), aby przedstawić tezę: „Największy Oddział Zamiejskowy w Polsce? Historia zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim”. Prezentacja dotyczyła powstania Oddziału, jego szczególnej lokalizacji i kształtowania się zasobu archiwalnego, który dokumentuje prawie 700-letnią historię regionu – części dzielnicy śląskiej. Przedstawiono w niej również zgromadzone najciekawsze dokumenty i zespoły archiwalne. Zakończenie prezentacji zawierało analizę danych dotyczących powierzchni i rozmiaru zasobu oddziałów zamiejskowych w kraju, która potwierdziła szczególny charakter kamienieckiego Oddziału, którego powierzchnia magazynowa wynosi 1308 m², na których przechowywanych jest 1485 zespołów archiwalnych – w sumie 5359,69 m.b., 606 031 j.a.

Wystąpienie „Archiwa etnologiczne (badań naukowych) z perspektywy archiwów państwowych ostatniego stulecia” przedstawiła Kamila Siuda (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Wnikliwy referat, oparty na analizie aktów prawnych, sygnalizował problemy związane z pracami porządkowymi dokumentacji badań naukowych. Zwracał też uwagę na brak szczegółowych wytycznych dotyczących zasad ich archiwizacji i systematyzacji, jak również pominięcie tego zagadnienia w modelu kształcenia archiwistów.

Twórcy i przechowawcy niepaństwowego zasobu archiwalnego byli przedmiotem kilku wystąpień. Dr hab. Halina Dudała poruszyła zagadnienie współpracy archiwów państwowych i kościelnych na przykładzie diecezji katowickiej. Wspomniała dezyderaty z 1935 r. – współpraca, edukacja i wspólne edycje źródeł i pomocy archiwalnych – i dowodziła, że nadal są aktualne i możliwe do stopniowego urzeczywistnienia. Pokazała też, że mimo zerwania po 1945 r. ukształtowanej w międzywojniu tradycji i obecnego braku formalnego pojęcia nadzoru nad narastającym zasobem w instytucjach kościelnych, istnieją narzędzia umożliwiające jego sprawowanie. Podkreślała przy tym, że trzeba nieustannie rozwijać wiedzę i świadomość osób za to odpowiedzialnych. Sieć archiwów diecezjalnych i zmiany zachodzące w latach 1925, 1970, 1992 i 2004 przedstawił dr Mateusz Zmudziński. Główny nacisk położył na zasady i praktykę rozmieszczenia zasobu archiwalnego w przypadku zmian granic diecezji. Jako najczęściej respektowane w praktyce zasady wymienił niepodzielność zespołów oraz poszanowanie zasobu historycznego, ale przyznawał, że w wielu konkretnych przypadkach są one ze sobą sprzeczne. Rafał Openkowski przypomniał pokrótce dzieje ruchu harcerskiego w Polsce i Centralnego Archiwum Harcerskiego, w dużej części zniszczonego w czasie II wojny światowej, skupiając się następnie na omówieniu obecnej organizacji przechowywania dziedzictwa harcerstwa. Wchodzą doń nie tylko archiwalia, ale i zbiory przedmiotów, ikonografii, publikacji itp. Przechowywane są razem w utworzonym w 2001 roku Muzeum Harcerstwa w Warszawie, a inwentaryzacja zbiorów prowadzona jest w programie MONA. Do 1983 r. dokumentacja ZHP wchodziła do państwowego zasobu archiwalnego, obecnie duża jej część przechowywana jest w Warszawie, a częściowo także w archiwach regionalnych, które mają różne sposoby ewidencjonowania.

Trudne i zawite losy dokumentacji poruszane były przez kilka osób. Urszula Kacperczyk uświadomiła, jakie znaczenie może mieć dokładna kwerenda i przypadkowo czynione w jej trakcie odkrycia. Do jednego z nich doszło w 1960 r. w moskiewskim archiwum, gdzie Stanisław Konferowicz trafił na dokumentację Sejmu Czteroletniego, przez ponad 100 lat uznawaną za zaginioną. Po rewindykacji do Polski została ona opracowana i zindeksowana w Archiwum Głównym Akt Dawnych, a obecnie jest digitalizowana i wykonywana jest wirtualna rekonstrukcja akt kolejnych sesji sejmowych, w sposób fizyczny podzielonych między 25 oprawnych tomów. Dr Małgorzata Śliż-Marciniec opowiedziała o zawartości szczątkowej dokumentacji Bratniej Pomocy Uczniów Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie. Odnaleziono ją w zbiorze książek z biblioteki Bratniaka, uratowanych w czasie II wojny światowej i obecnie przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Tam znajduje się również zachowana dokumentacja. Pozwala ona na ustalenie wycinkowych danych o członkach działającej w okresie międzywojennym organizacji, a księga protokołów walnych zebrań z lat 1929-1937 nawet na podjęcie ciekawych wątków badań. Te szczegóły przekazała prelegentka na tle historii uczelni muzycznej i Bratniej Pomocy.

Trzy referaty wygłosili doktoranci, reprezentujący uniwersytety w Siedlcach, Toruniu i Opolu. Przedstawili stan zaawansowania swoich dysertacji naukowych oraz omówili archiwalia, z których korzystali w celu ich przygotowania. Piotr Czyż przedstawił historię powstania, opracowania oraz przechowywania Archiwum Krasiczyńskiego Sapiehów z Kodnia. Archiwum, przekazane na początku XX w. w depozyt Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich we Lwowie, obecnie znajduje się w Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka Dział rękopisów. Zespół (fond) 103. Archiwum Krasiczyńskie jest zdigitalizowane, skany są umieszczone na stronie internetowej Ossolineum we Wrocławiu. Marcin Fraś omówił stan zachowania i miejsce przechowywania archiwaliów miast prywatnych wielkopolskich od

Wpisany przez A. Laszuk, , A. Dziatczyk, U. Kacperczyk
sobota, 23 lutego 2019 00:00 - Poprawiony sobota, 23 lutego 2019 09:02

początku ich powstania do końca XVIII w. Przedstawił ustawodawstwo dotyczące tego tematu, najstarsze zachowane archiwalia oraz wskazał na konieczność kontynuacji poszukiwań w zbiorach zawierających archiwalia dawnych właścicieli tych miast. Katarzyna Bartoszek omówiła, zebrane i przygotowane do druku przez Antoniego Prochaskę, lauda sejmikowe województwa bełskiego z lat 1572-1772, przechowywane w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu. Referentka przedstawiła rezultaty prowadzonych przez siebie badań laudów z lat 1669-1717. Wynika z nich, że województwo bełskie sumienne płaciło podatki. Krąg osób biorących udział w sejmikach i wybieranych na funkcje poselskie i deputackie powtarzał się. Również postulaty umieszczane w instrukcjach poselskich wielokrotnie powtarzały się w związku ze zrywaniem sejmów.

Na ostatnią sesję plenarną złożyły się trzy wystąpienia. Jacek Wysocki omówił materiały dotyczące ukraińskiej mniejszości narodowej w zasobie Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie. Pod uwagę wziął przede wszystkim akta instytucji wymiaru sprawiedliwości oraz Urzędu Bezpieczeństwa. Przy tej okazji opowiedział, jakie organizacje (gł. Ukraińska Powstańcza Armia i Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów) i sprawy (Akcja „Wisła”, lokalne działania militarne) były przedmiotem zainteresowania tych organów. Przekazał też kilka obserwacji dotyczących organizacji struktur organów bezpieczeństwa i sposobu ich działania. Dużą dawkę spostrzeżeń metodycznych zawierało wystąpienie dr. Tomasza Czarnoty, który przedstawiał dylematy zespołowości akt pozostałych po Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Podkreślał, że do różnych instancji PZPR przesyłana była, często do wglądu, dokumentacja innych twórców – stowarzyszeń, towarzystw, urzędów. W trakcie porządkowania zespołów archiwalnych w archiwach rzadko wydzielano ją do odrębnych zespołów, pozostawiając ją na ogół w zespołach PZPR. Uznał, że użytkownik może mieć problem, aby do niej sięgnąć. Jako sposób rozwiązania tego problemu wskazał pogłębienie opisu zespołów archiwalnych po ich opracowaniu i sporządzenie haseł wzorcowych twórców z zastosowaniem standardu ISAAR (CPF). W systemie informacji hasła te umożliwiłyby powiązania dokumentacji jednego twórcy przechowywane w różnych archiwach i zespołach archiwalnych. Dr Beata Kozaczyńska przedstawiła akcję wysiedlania Polaków z Zamojszczyzny w latach 1942-1943, jej kolejne etapy i skutki. Zwróciła przy tym uwagę na związany z tymi wydarzeniami drobny fragment dokumentacji, jaką stanowią listy przesyłane do rodziny przez osoby wysiedlone. Na konkretnych przykładach, pokazywanych w prezentacji, omówiła miejsca, do których trafiali wysiedleńcy, trasę, jaką przebywały listy oraz ich zawartość. Dr Grzegorz Welik dodał po tym, że na teren objęty działaniem Archiwum Państwowego w Siedlcach również trafiły grupy wysiedleńców z Zamojszczyzny, a ich listy przechowywane są w archiwum.

Po tej prezentacji nastąpiła ostatnia z dyskusji na tej konferencji. Wymiana opinii, informacji czy zadawanie pytań miały miejsce kilkakrotnie w czasie [II Siedleckich Spotkań Archiwoznawczych](#), także w przerwach między obradami sekcji. Organizatorzy zapowiedzieli wydanie drukiem materiałów, można więc liczyć na szansę sięgnięcia do nich także w późniejszym czasie.

Anna Laszuk (NDAP)

Anna Dziatczyk (AP we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim)

Urszula Kacperczyk (AGAD)